

Handreiking voor een evenwichtige plek voor 'Opwekking' in de liturgie

Van Deputaten Kerkmuziek, juni 2009.

De Generale Synode van Zwolle-Zuid in 2008 gaf Deputaten Kerkmuziek de opdracht om een beperkt aantal 'opwekkingsliederen' te selecteren en de kerken te dienen met een liturgische en theologische handreiking. § 1 vormt de handreiking en § 2 een illustratie van de toepassing ervan. De geselecteerde liederen staan in § 3. In § 4 staan een paar literatuurverwijzingen.

1. Handreiking

Bijzondere plaats

- In de kerken nemen de Psalmen de eerste plek in, verder is er ruimte voor de vrijgegeven Gezangen. Daarnaast is een aparte plek voor een beperkt aantal liederen uit het evangelicale repertoire, liederen uit de bundel 'Opwekking', nl. 'voor bijzondere diensten of bijzondere momenten in de dienst'.
- Opwekkingsliederen behoren over het algemeen tot een ander genre dan de gezangen in het Gereformeerd Kerkboek. Ze verschillen in muziekstijl, taal(gebruik) en inhoud. Het is niet de bedoeling de selectie op te nemen in het nieuwe Kerkboek; ze zijn vrijgegeven voor bijzondere momenten. Het is aan elke kerkenraad om voor de eigen gemeente te bepalen welke plek deze opwekkingsliederen krijgen.

Oppassen...?!

- Opwekkingsliederen staan tegen de achtergrond van de Pinkstertheologie, met accent op het werk van de Geest, aanbidding, de gaven van de Geest en genezing. Oppassen dus? Allereerst: niet de herkomst van een lied is bepalend, maar de inhoud; veel liederen blijken Bijbels-verantwoord te zijn. Tegelijk: wees niet naïef, maar ook alert.
- De GS van 2008 benoemde daarom deze valkuilen:
 - wees erop bedacht dat niet 'de mens met z'n vroomheid centraal staat',
 - alsof het draait om ons gevoel en onze vroomheid;
 - wees alert op 'onbijbelse overwinningstheologie',
 - alsof er geen kruis-dragen en lijden meer is;
 - wees alert op 'remonstrantse invloeden',
 - alsof het draait om de keus van de mens.
- Uit balans:
 - In veel opwekkingsliederen wordt Gods majesteit (soevereiniteit, heiligheid, verhevenheid) wordt bezongen; het zijn vaak aanbiddingsliederen en dat is prachtig!
 - Maar: Gods majesteit komt tekort
 - als vooral óns kiezen, geloven en voelen bezongen wordt;
 - als de schuldbelijdenis geen echte stem krijgt;
 - als het onderscheid tussen God en schepsel lijkt weg te vallen;
 - als het door melodie en herhaling gaat draaien om het aanbiddings-gevoel
 - Ook met Psalmen en gezangen kun je een onevenwichtige liturgie maken: b.v. door de keus van de coupletten 'veel geborgenheid, weinig schuldbelijdenis'. De (begeleiding van) Psalmen en gezangen roepen ook gevoel op. Maar doordat het muziekgenre van Opwekking meer gericht is op 'snelle emotie', is Opwekking hier meer kwetsbaar. Met het 'aanbiddingsblok' in de liturgie van pinksterdiensten wordt soms juist welbewust een bepaalde 'flow' opgewekt (door melodie, liederenkeus en begeleiding). Dat kan dwingend worden. Zeker als dit opgewekte gevoel ervaren wordt of benoemd wordt als de werking van de Geest. Maar de Geest is niet gebonden aan zulke 'programmering'.

Goed inpassen!

- Geef de opwekkingsliederen een evenwichtige theologische plek in de liturgie.
 - Passend bij de plaats in de liturgie en bij de Woordverkondiging in die dienst.
 - Blijf ook Psalmen zingen; anders blijven we achter bij Christus, die zich juist zo sterk in de Psalmen herkende.
 - Het bezingen van de overwinning in Christus is nog geen 'overwinningstheologie'.
 - Bezing ook het geschenkkarakter, de strijd en de aanvechting van het geloof.
 - Probeer niet de hele dogmatiek terug te vinden in één lied.
- Muzikaal en praktisch

- Er kan voor gekozen worden om opwekkingsliederen vooral in bijzondere diensten een plek te geven, ook kan de keuze gemaakt worden ze binnen 'gewone' diensten te combineren met de Psalmen en gezangen. Deze keus om te variëren binnen of tussen de diensten is aan de plaatselijke kerk. Zorg in ieder geval altijd voor een stijlvol geheel, in goed overleg met de begeleiders. Werk aan een begeleiding zoals past bij deze liederen, en bij de gemeente.
- Zorg voor een goede introductie in de gemeente, voorkom vervreemding en houd rekening met (on)bekendheid van de liederen.
- Het is aan de plaatselijke kerk de auteursrechten goed te regelen.

2. Illustratie

Na de algemene handreiking bespreken we een aantal opwekkingsliederen als illustratie. Hoe pas je de handreikingen toe? Om het gesprek hierover in de gemeenten te dienen. Veel Opwekkingsliederen zijn niet onschrijftuurlijk te noemen, maar het geheel van de bundel kent eenzijdigheden. Ook voor de samenstellers van de bundel 'Opwekking' waren deze liederen altijd al bedoeld als aanvulling op bestaande bundels. Met deze bespreking willen we illustreren wat we bedoelen met een evenwichtig gebruik van opwekkingsliederen in de gereformeerde liturgie.

a. Niet het vrome gevoel centraal, wel beleving van het geloof

Opw. 488: 'Heer ik kom tot U'.

Dit lied is geselecteerd, maar is dat wel terecht? Is dit niet een vorm van 'aanrakingstheologie', zoals in meer Opwekkingsliederen? Met al deze 'gevoelsmatige', ervaringsgerichte 'zweverige' begrippen: 'liefde voelen stromen, dichtbij uw hart, uw schoonheid zien, zweven op de wind'. Is dit nog het geloofsmatige spreken, dat we slechts zien door geloof? Wordt hier alles gezet op de noemer van het 'als ik het voel, dan kan God werken'? Voeg daar nog eens bij dat de melodie de tekst hier sterk ondersteunt en aan een 'zweefgevoel' bijdraagt, dan kan het op een aparte manier dichtbij komen, waardoor het bij sommigen diepe snaren raakt, maar bij anderen vervreemding oproept.

Toch hebben deputaten dit lied geselecteerd. Zeker, het kan gaan draaien om het opwekken van een gevoelige sfeer. Maar toch, hier wordt over het omvormingsproces gesproken dat er is in de vertrouwelijke omgang met God: door het geloof hebben we toch de nieuwe mens aangetrokken, die steeds meer vernieuwd wordt (Kol.3,10 in een mooie combinatie van actief en passief spreken). Het gaat hier over de binnenkant van het geloof, de geloofsbeleving: Gods liefde werkt wat uit: trots en twijfel wijken. En dat is in dit lied niet alleen gevoel, maar ook dienen, aansluitend bij het gebed 'leer mij uw wil'. Als het te traag wordt uitgevoerd kan het zwijmelig worden. Maar de inhoud laat het geloof dichtbij komen. Niet het gevoel centraal, maar er is wel beleving van het geloof.

Een kanttekening en zelfs correctie is hier ook nodig. We stemmen in met dr. G. van den Brink die zegt: "in dit soort in onze belevingscultuur populaire 'gevoelsliederen' [komt] de dimensie van het geloof gemakkelijk tekort. Wij worden niet behouden door wat we al of niet voelen of meemaken aan 'gevoelssontmoetingen', maar door het geloof in de betrouwbaarheid van Gods beloften. Op die beloften kunnen we aan, ook als we er helemaal niets van voelen. Lieder die dáárvan zingen zijn in de Opwekkingsbundel – letterlijk en figuurlijk – minder in tel." (p.48). Van den Brink ziet hier een thematische eenzijdigheid in Opwekkingsliederen, die contrasteert met de veelzijdigheid van de Psalmen.

De vele 'voel-elementen' kun je niet zomaar afschrijven als 'slechts therapeutisch' jargon. Maar als juist dit type opwekkingsliederen steeds een plek krijgen in de liturgie, dan wordt het eenzijdig. Dan kan het door dit accent overkomen (of: de werking hebben) dat je dit zo móet voelen, en dat God dán pas echt dichtbij is. De gezonde bedding van de verbondsleer is dan nodig, niet alleen in de verkondiging maar ook in de keuze van de liederen. Gods beloften dragen je. Je bent Gods kind ook als je (tijdenlang misschien) niets voelt.

b. Gods soevereiniteit en onze verantwoordelijkheid

Opw. 599: 'Nog voordat je bestond'.

Dit lied is niet geselecteerd, want als er dan één lied afgewezen moet worden om remonstrantse trekken, zou het dan niet dit lied zijn? Het lied bevat deze regels: 'Omdat Hij van je hield, gaf Hij zijn eigen Zoon. Hij wacht alleen nog maar totdat je komt.' Het bezingt de liefde van God en er klinkt de

uitnodigende oproep in door om te komen tot de Vader. In geloof de stap doen naar de Vader – dat is alles wat nodig is. Daar wacht de Vader op. Dus: kom.

Maar dit lied kan staan tegen de achtergrond van de remonstrantse visie dat we nu na Gods liefdeswerk in Christus allemaal 'een kans' krijgen en dat het nu afhangt van onze keus. Misschien staat het dat ook wel. En zo'n visie is inderdaad strijdig met de Dordtse Leerregels. Vanuit de dogmatiek kun je terecht vragen stellen bij dit lied. Of beter: in de dogmatiek en óók in je eigen geloofleven moet en mag je gelukkig meer zingen dan 'God wacht alleen nog maar totdat je komt': Hij máákt ook dat je komt. Daarom staat dit lied niet op de selectielijst. (Het Engelse origineel is overigens beter: 'So everything was done, so you would come').

En toch, zelfs bij dit lied kun je zeggen dat er verschil is tussen dit lied en de remonstrantse visie. Bij dit lied wordt verwezen naar Lc.15,18-24 en Op.3,20. Het sluit aan bij de gelijkenis van de verloren zoon, die ook wel die van de 'wachtende Vader' wordt genoemd. Dit lied kan goed passen in een kerkdienst waarin gasten worden opgeroepen antwoord te geven op Gods liefde. Dit lied bezingt niet alle aspecten, maar dat hoeft ook niet. Daarom zeggen we 'hang niet de hele dogmatiek aan één lied' en pleiten voor een evenwichtige plaatsing in de gereformeerde liturgie. Tegelijk: het is ook wijs om misverstanden voorkomen.

Soms proef je een accent in de liederen 'Pas als ik me uitstrek, openstel, ontvankelijk ben, dan krijg ik ...' Of dat nu een remonstrantse trek is of dat het staat tegen de achtergrond van de pinkstervisie van de 'doop met de Geest als tweede ervaring', het komt soms over als te makkelijk, te actief, te veel een stappenplan. Natuurlijk is er de ontvankelijkheid van het geloof, maar als je te weinig met twee woorden spreekt, doe je te kort aan Gods soevereiniteit. Maak je zo Gods werk niet teveel afhankelijk van ons werk?

Opw. 623: 'Laat het huis gevuld zijn'

Dit lied is ook geselecteerd. 'Heer, wees welkom met uw Geest en doorwaai nu heel het huis', zo wordt hier gezongen. Is dit een gebed om een herhaling van Pinksteren? Is het niet de omgekeerde wereld: moet God óns niet welkom heten? Toch, valt het in dit lied bij nader inzien, juist goed op z'n plek. Het lied begint met woorden van God: 'Laat het huis gevuld zijn met wierook van aanbidding, met de wolk van mijn Geest' en 'Ik wil komen met mijn Geest'. Vervolgens nemen mensen deze woorden van God over in de vorm van een gebed: 'Laat het huis bekleed zijn met gerechtigheid en trouw'. En dan klinkt ook 'wees welkom met uw Geest, en doorwaai nu heel het huis'.

Aan de andere kant, niet altijd staat in de liederen dit 'welkom' in zo'n kader. B.v. Opw. 391: "Welkom, Heil'ge Geest van God". Dat heeft iets van de omgekeerde wereld. We zijn er toch van afhankelijk dat God ons genadig welkom heet? Dan moet er méér gezegd worden, zoals in Opw. 623 ook gebeurt.

Opw. 581: 'Ik wil heel dicht bij U zijn'

Dit lied is niet geselecteerd. Vertrouwelijke omgang met onze hemelse Vader – dat is ook intiem, vertrouwelijk, maar wel altijd eerbiedig. Met een citaat van Van den Brink: "De taal mag best begrijpelijk zijn, maar niet plat of infantiel. Om een voorbeeld te noemen: bij lied 581, met een regel als 'Til me op / houd mij dicht tegen u aan', kan men in dit verband vragen hebben. Hoe bijbels is dit verlangen om even door God uit de misère van het leven opgetild en geknuffeld te worden? Hoe zit het hier met de beeldtaal in relatie tot de verhevenheid van God en het blijvende verschil tussen God en mens? Natuurlijk mag de ervaring van Gods tere nabijheid en ook het verlangen daarnaar beeldend bezongen worden, maar het luistert wel nauw als het gaat om de taal die daarbij gekozen wordt. De bij dit lied toegevoegde verwijzing naar Deuteronomium 1:31 en Jesaja 63:9 verhelpt het probleem niet, want die teksten worden hier (zoals wel vaker in de bundel) uit hun context gelicht." (p.49).

c. Onbijbelse overwinningstheologie

Het bezingen van de overwinning in Christus is nog geen 'overwinningstheologie'. Wanneer wordt het dat dan? Dat is nog niet zo eenvoudig aan te geven. Gods rijk is er 'nu al' en tegelijk 'nog niet'. Hoe is de verhouding tussen de gegeven glorie en het kruis dat blijft? Van den Brink schrijft: hoe je *theologia gloria* en *theologia crucis* ook omschrijft, je kunt "niet om de conclusie heen dat de worsteling om ons persoonlijk behoud, de aanvechting van het geloof, maar ook het lijden van deze tegenwoordige tijd en de verborgenheid van Christus' koningschap er nauwelijks in bezongen worden. Een van de samenstellers van de bundel, Kees van Setten, sprak in dit verband zelfs eerlijk van een blinde vlek:

'Wij hebben geen theologie van het lijden. De categorie van de overwinning overheerst nog steeds. Vandaar zoveel liederen over de Koning, de troon, de heerschappij van God'. Klinkt in de psalmen behalve het verlangen naar geborgenheid ook de roep om gerechtigheid, in de opwekkingsbundel is die laatste notie nauwelijks terug te vinden." (pag.46; nt.3 verwijst naar: Van Setten, Een nieuw gezang, Sliedrecht 1992).

Vaak zit het 'm niet in één lied, maar valt wel een tendens op in het geheel. Zonde en schuld komen wel aan de orde (vaak is er een verwijzing naar het kruis of het bloed van Christus), maar minder in de toon van het belijden van schuld, meer in de toon van de aanbidding, de lof op de vergeving en overwinning. Tegelijk, geldt dit ook niet voor veel gezangen? Een tendens die we in het geheel proeven is ook dat Gods heiligheid bereikbaar wordt geacht, bijna alsof we het door er over te zingen kunnen claimen en naar ons toe halen, alsof het ons bezit wordt. Zoals gezegd, het zit 'm vaak niet in een enkel lied, het is een tendens in het geheel. Het is daarom van belang om voor voldoende afwisseling te zorgen in de keuze van opwekkingsliederen.

In het accent op genezing kan ook iets blijken van een onbijbelse overwinningstheologie. In veel opwekkingsliederen komt dit niet ter sprake, in een deel wordt het terloops genoemd en soms roept een lied God explicieter op om nu te genezen. Overigens krijgt soms in de Nederlandse vertaling 'genezing' een groter accent, dan in het Engelse origineel. Genezing mag bezongen worden, genezing hoeft ook niet altijd lichamelijke genezing te betekenen. Als voorbeeld bespreken we:

Opw. 347: 'Ik geloof in God de Vader'.

Dit lied is geselecteerd. De kernbelijdenis 'Jezus is Heer' krijgt een centrale plek in deze geloofsbelijdenis. Wanneer het lied niet te langzaam gezongen wordt, krijgt het refrein niet het karakter van 'alsmaar herhaling'; het refrein kan ook in wisselzang worden gezongen.

We hadden aarzelingen over wat er van de Heilige Geest bezongen wordt: 'die Gods woord aan ons bevestigt: gaat en predikt en geneest'. Dat God wonderen van genezing geeft, mag bezongen worden. Maar gaat het niet te ver te zingen dat de gelovigen de ópdracht krijgen om te genezen?

Je kunt zeggen: "na het duidelijke 'gaat en predikt' is het vreemd om 'geneest' niet letterlijk op te vatten; er ligt teveel accent op lichamelijke genezing". Toch hebben we het lied niet afgewezen. Want we willen ons niet laten bepalen door het accent in de Pinksterbeweging, maar door de breedte van het Bijbelse spreken. Denk niet alleen aan teksten als Mc.16,17-18 (waar het gaat over tekenen die gelovigen 'volgen'), maar ook Mt.13 waar Jezus met het citaat uit Jesaja het woord 'genezing' ook breder gebruikt (Mt.13,13-16). Kortom, versmal de betekenis van 'genezing' niet; het evangelie werkt sanerend! (Het Engelse origineel spreekt hier niet over genezing, maar 'We believe He sends His Spirit / on His church with gifts of power').

Dit lied sluit aan bij het Apostolicum en kan wat ons betreft ter afwisseling gebruikt worden als gezongen Geloofsbelijdenis. Dat niet alle artikelen expliciet genoemd worden is geen bezwaar; dat kan of in andere liederen of de volgende week weer.

3. Selectielijst

Deputaten presenteren de volgende selectie-lijst uit de bundel 'Opwekking' aan de kerken:

<i>Opw.</i>	<i>titel</i>	<i>Opw.</i>	<i>titel</i>
27	Leid mij Heer, o machtig Heiland	470	Heer, als ik denk aan wat U voor mij deed
32	Dit is de dag	474	Niemand is als U
46	Vader, ik aanbid U	479	Wij zijn meer dan overwinnaars
51	Dit is mijn gebod	480	U stierf voor Mij
181	Groot is zijn majesteit	488	Heer ik kom tot U
189	Zegen ons Heer	497	Ik wil leven door uw Geest
207	Mijn God, ik zal U verhogen	501	Vader, mijn God, ik aanbid U
242	Rots van mijn verlossing	502	Jezus, ik wil heel dicht bij U komen
244	Welzalig de man, die niet wandelt	510	Dit is mijn verlangen
268	Hij kwam bij ons heel gewoon	518	Heer U bent altijd bij mij
278	Juich de Here, gij ganse aarde	523	Laat ieder het horen
300	De aard' is van God	527	Licht in de nacht
305	Wees stil en weet	539	Kom, nu is de tijd: aan bid Hem
313	In een donker graf gevangen	544	Meer dan rijkdom
315	Heer uw bloed dat reinigt mij	550	Liefdevol
331	Breng dank aan de Eeuwige	553	Laat het feest zijn in de huizen

334	Heer uw licht en uw liefde schijnen	574	Groot is Hij
347	Ik geloof in God de Vader	578	U redde mij en riep mijn naam
354	Glorie aan God	580	Jezus Hij kwam om ons leven te geven
355	U die mij geschapen hebt	582	Jezus, alles geef ik U
366	Kroon Hem met gouden kroon	583	Machtige Heer en God
369	Door uw genade Vader	585	Er is een dag
372	U verzadigt mij met uw liefde	589	Ik wil juichen voor U
375	De Heer regeert (vuur voor Hem uit)	598	Uw sterke hand
378	Ik wil jou van harte dienen	602	Vrede van God
382	O Heer, de nacht komt over ons	609	U bent heilig
389	Create in me a clean heart	612	En ik om tot U
399	Vader God, ik vraag me af	614	Zie hoe Jezus daar loopt
407	O, Heer mijn God	616	Houd me dicht bij U
411	Geprezen zij de Here	618	Jezus hoop van de volken
412	Kom tot Mij	623	Laat het huis gevuld zijn
427	Maak mij rein voor U	624	Wees genadig
428	Genade, zo oneindig groot	625	Wat een liefde
430	Heer, ik prijs uw grote naam	627	Jezus, licht in de duisternis
434	Tot zijn eer en heerlijkheid	629	Hoe kan ik verder leven
436	Onze Vader in de hemel	638	Prijs Adonai
454	Zegen, aanbedding	640	Ik hef mijn ogen op naar de bergen
461	Mijn Jezus, mijn Redder	641	U heeft mij voor Uzelf gemaakt
462	Aan uw voeten Heer	654	Dank U voor deze nieuwe dag

Opmerking: de volgende liederen uit de bundel 'Opwekking' zijn ook opgenomen in het Gereformeerd Kerkboek of uit het Liedboek vrijgegeven voor gebruik in de liturgie:

<i>Opw.</i>	<i>GK-2006</i>	<i>Titel</i>
40	38	Zoekt eerst het Koninkrijk van God
42	68	'k Stel mijn vertrouwen op de Heer, mijn God
58	64	Vrede zij u
70	145	Heer, onze God, hoe heerlijk is uw naam
71	111	Jezus leeft in eeuwigheid
123	160	Groot is uw trouw o Heer
124	163	Ik bouw op U, mijn schild en mijn verlosser
125	156	Heer, ik kom tot U
126	164	Jezus vol liefde
167	167	Samen in de naam van Jezus
213	99	U zij de glorie
236	LB 457	Heilig, heilig, heilig, Heer God almachtig
277	165	Machtig God, sterke rots
281	158	Als een hert dat verlangt naar water
311	162	'k Heb geloofd en daarom zing ik
320	107	Ere zij aan God, de Vader
350	157	Vader, vol van vrees en schaamte
377	LB 293	Wat de toekomst brengen moge
383	LB 477	Geest van hierboven
386	LB 434	Lof zij de Heer, de almachtige Koning der ere
464	171	Wees stil voor het aangezicht van God
528	LB 135	Hoor, de engelen zingen d'eer

Ter toelichting: in ons rapport aan de GS van Zwolle-Zuid hebben deputaten beargumenteerd dat de omloopsnelheid van deze liederen groot is (wat nu populair is kan morgen weer uit zijn) en dat er rekening te houden is met de receptie van de liederen (wat heeft zich bewezen en is beklifd). Voor

onze selectie hebben diverse kerken aangegeven welke liederen in de praktijk gezongen worden. Uit die lijst van liederen, aangevuld met speciale verzoeken, kozen we deze selectie. We hebben ons geconcentreerd op de nummers boven de 300; de nummers tot 300 komen uit de voorbeeldlijst die we in ons rapport aan de GS presenteerden. De Generale Synode in 2011 zal de werkwijze - van selectie door en handreiding van deputaten – evalueren.

4. Literatuur

G. van den Brink, Zijn opwekkingsliederen kerkliederen?

In: De liturgie in hervormde gemeenten. Uitgave vanwege het hoofdbestuur van de Gereformeerde Bond in de Protestantse Kerk in Nederland, 2008, pag.43-53.

The Candlestand-Statement.

Gereformeerde overwegingen bij de charismatische beweging.

Zie www.candlestand.nl

Liturgisch Steunpunt: Loven, lofprijzing, lofprijzingsdiensten. Bouwstenen voor bezinning en beleid.

Notitie en documentatiemap.

Meer materiaal rondom liturgie en beleid over kerkmuziek is beschikbaar.

Zie: www.gkv.nl (via 'steunpunten' naar 'liturgie'); mail: liturgie@gkv.nl

Rapport deputaten Kerkmuziek voor de GS Zwolle-Zuid.

Bijlage XI. Verantwoording van de keuze t.a.v. liederen uit het evangelicale repertoire. Zie www.gkv.nl.

J. Smelik, 'Een vrolijk geluid met de bel van je fiets. Aspecten van de evangelische liedcultuur'.

In: Gods lof op de lippen. Aspecten van liturgie en kerkmuziek. Boekencentrum: Zoetermeer 2005, p.153-173.

Juni 2009.

Deputaten Kerkmuziek,

In opdracht van de Generale Synode Zwolle-Zuid 2008
van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt).